

VEZE MALATESTA I BOSNE. UVJETI ZA STVARANJE STEREOTIPA.*

Mladen Ančić

Kada je s jeseni 1451. došao u Dubrovnik kao kondotijer tamošnje općine, da bi za njen račun skoro cijelu godinu ratovao protiv hercega od sv. Save, Broglio di Tartaglia da Lavello, dvorjanin gospodara Riminija Sigismunda Malateste, vjerojatno je već imao neke predstave o Bosni, zemlji velikaša protiv kojeg je ratovao. Pišući kasnije ono što se danas naziva »Cronaca Malatestiana«, rimineški je kondotijer u nekim detaljima jasno iskazao to opće znanje o Bosni, obogaćeno dakako jednogodišnjim boravkom u neposrednom susjedstvu. To se znanje danas dosta precizno može očitati u kontrastu prema minucioznoj i krajnje subjektivnoj rekonstrukciji događaja u kojima je i sam Broglio bio sudionik. Samo zahvaljujući tim općim predstavama mogao je autor napisati da su poslanici duka zvanog Arzego išli u Firencu prodavati srebro,¹ koje se, inače, ne nalazi na spisku roba kojima je herceg Stjepan trgovao u osobnoj režiji.² O Brogliovoj upućenosti ne samo u gospodarske već i u političke prilike suvremenog Balkana govori i to što je on posve jasno shvatio kako je bosanski velikaš, podanik bosanskog kralja, istodobno mogao biti i bio »subdito e ricomandato dal Gran Turco«.³

* Tekst referata što ga je autor, na talijanskom jeziku, pročitao na skupu »XXIX Giornata di studi Malatestiani«, održanom u mjestu Cesena, 10. 12. 1988.

¹ »Cronaca Universale« rimineškog kondotijera nedavno je, doduše nepotpuno, izdata u Italiji; kao: Gaspare Broglio Tartaglia, *Cronaca Malatestiana del secolo XV* (dalla Cronaca Universale), a cura di A. G. Luciani, Rimini 1982. Autobiografska epizoda o sudjelovanju u ratu protiv hercega Stjepana Vukčića Kosača je na str. 166—170, s tim da je upravo onaj dio o kojem je ovdje govor, a to su uvodne napomene kojima se objašnjava početak rata između hercega i Dubrovnika, priređivač jednostavno izostavio. Cijeli, pak, taj dio Broglioove kronike ranije je izdao S. Ćirković, *Vesti Brojla da Lavello* kao izvor za istoriju Bosne i Dubrovnika, *Istorijski časopis XII—XIII/1961—62*, prema tekstu spremljenom za izdanje u Muratoriovoj seriji, koji se zatekao u ostavštini G. Prage u venecijanskoj Marciani. Ćirković je izdanje teksta pratio brojnim komentarnim i bilješkama, na temelju dubrovačkih arhivskih podataka. Za ovu prigodu sam koristio upravo to izdanje, u kojem se priča o hercegovim poslanicima koji su nosili srebro na prodaju u Firencu, nalazi na str. 170, bilj. 12.

² Ćirković, o. c. 171. Usp. također isti, *Herceg Stefan Vukčić Kosača*, Beograd 1964, 136—140.

³ Isti, *Vesti*, 186, bilj. 52; *Cronaca Malatestiana*, 170.

Dakako, vrlo je teško iz ovo malo pokazatelja fundusa općeg znanja o Bosni kod jednog kondotijera izvlačiti iole sigurnije zaključke o vezama Bosne i onog područja kojim je vladala obitelj Malatesta. No, činjenica da je jedan njihov podanik, stanoviti Roberto della Coltre iz Rimina, okarakteriziran kao »spiculatorio e intendente al'arte della lana«, ostvarenje svojih ambicija tražio upravo u ovim krajevima nešto prije Brogliova dolaska,⁴ daje razuman temelj pretpostavci da kondotijerovo poznavanje ovdašnjih prilika nije bilo usamljeno. To, međutim, još uvijek ne znači da ono što bi se moglo utvrditi kao postojanje neke uopćene slike Bosne, kao zemlje koja obiluje srebrnom, ima veliko tržište tkanina i stoji u tijesnim vezama s Turcima, bar kod jednog dijela žitelja Riminala sredinom XV st., može sada bez ograničenja da se protegne na razdoblje kojim se ovdje imam namjeru baviti, naime na XIV i XV st. u cjelini.

Treba, međutim, na ovom mjestu ukazati na to da problem stvaranja i recepcije globalnih slika, koji je u ovom uvodnom izlaganju implicitno pokrenut, predstavlja tek jedan, i to najteže uočljiv segment u cjelovitom sustavu veza bilo koja dva preciznije određena područja. U slučaju koji je ovom prigodom odabran, a to je sustav veza istočne i zapadne obale Jadrana na primjeru veza Bosne i kneževine Malatesta, konture su tog sustava već dosta dobro poznate.⁵ Bitno određen uopće civilizacijskim, a unutar toga ponajprije gospodarskim i političkim faktorima, taj je sustav veza Bosnu uključivao kao jednu od najvažnijih, ali krajnjih karika u lancu, kojemu je more bilo najčvršća spona. Gradovi, pak, u obalnom pojasu na obje strane Jadrana, obnašali su mnogostruke funkcije. S jedne strane veliki potrošački centri, ti su gradovi bili i posredničke točke u kojima se s promjenom načina transporta često mijenjalo i vlasništvo nad robama. Zbog osobitosti političkog statusa, gradovi su bili i velika »tržišta« informacija, što je osobito važno za istočnu obalu Jadrana, čije zaleđe nije bilo ni izbliza tako urbanizirano kao ono talijanske obale. Pri takvu stanju stvari, upravo recepcija globalnih slika i stvaranje stereotipa na obje strane lanca o kojem je upravo bilo riječi čine se pogodnim predmetom za historijsku analizu.

No, takav posao postavlja i mnoge prepreke, od onih uvjetovanih trenutačnim stanjem istraženosti pojedinih problema i mogućnostima znanstve-

⁴ Ćirković, o. c. 172, bilj. 21.

⁵ Bibliografiju za povijest odnosa dvije jadranske obale u srednjem vijeku, do 1971, vidi u F. Gestrin, *Le relazioni economiche tra le due sponde adriatiche tra Quattro e Cinquecento*, Atti del Congresso internazionale sulle relazioni fra le due Sponde adriatiche (15—18 ottobre 1971). Dobar dio relevantne literature za taj problem, nastale nakon 1971, navodi D. Kovačević-Kojić, *Ekonomске veze i kulturni uticaji između bosanske države i talijanskih gradova u XIV i XV vijeku*, Godišnjak društva istoričara Bosne i Hercegovine XXXV/1984, dajući zaokružen pogled prvenstveno na gospodarske odnose Bosne i Italije. Valja k tomu upozoriti i na radove T. Raukara (*Komunalna društva u Dalmaciji u XIV st.*, Historijski zbornik XXXIII—XXXIV/1980—81; *Komunalna društva u Dalmaciji u XV st. i u prvoj polovini XVI stoljeća*, Historijski zbornik XXXV/1982), u kojima autor raspravlja, između ostalog, i o ulozi dalmatinskih komuna u životu jadranskog prostora tijekom razdoblja koje nas ovdje zanima.

ne komunikacije pri postojećim društvenim prilikama (mislim na teškoće u praćenju tekuće historiografske produkcije u inozemstvu, prije svega one talijanske), do onih koje nije moguće nikako prevazići. Ovo posljednje se odnosi, prvenstveno, na izvanredno nisku razinu očuvanosti izvornog materijala u samoj Bosni, gdje su tursko osvajanje i dugotrajna vladavina uspjeli uništiti gotovo sve preostatke srednjovjekovnog svijeta. U takvoj situaciji historičar je prisiljen sliku srednjovjekovne Bosne stvarati ponajprije na temelju onog što je o toj zemlji zabilježeno u susjedstvu, prije svega u gradskim središtima Dalmacije. Dakako, slika stvorena na taj posredan način uvijek je bitno deformirana i nepotpuna, te se vrlo teško može govoriti o takvim stvarima kakva je predstava talijanske obale, pogotovu oblasti relativno udaljene kao što je Rimini, u svijesti Bosanaca XIV i XV st. S takvim ukupnim stanjem izvora saznanja prisiljeni smo prvo razmotriti gdje je i na koji način uopće moglo doći do kontakta žitelja Bosne i kneževine Malatesta. Tek na taj način moći će se ponešto reći i o tomu kako se u Riminiu i njegovoj okolini, odnosno na zapadnojadranskoj obali, gledalo na Bosnu, te što je u to doba Italija značila u ovoj zemlji.

★

U XIV st., bar do posljednjih desetljeća, s Bosnom se ponajprije dolazilo u kontakt neizravnim putem, preko gradova središnjeg dijela istočnojadranske obale, Zadra, Šibenika, Trogira, Splita, Dubrovnika i Kotora. Kroz poslovnu dokumentaciju tih gradova, ma kako ona slabo bila očuvana, dade se jasno uočiti da je upravo u to doba u zaleđu istočnojadranske obale u završnoj fazi bio onaj proces što ga Roberto Lopez naziva »komercijalnom revolucijom«.⁶ Privreda zemalja koje danas tvore veći dio Jugoslavije, a koje su gospodarski gravitirale jadranskom basenu, bila je tada u stanju komercijalizirati uglavnom sirovine. Stoga je razumljivo što se u sve spomenute gradove, negdje više negdje manje, pored radne snage, kojom se također intenzivno trgovalo, dovozila roba iz Bosne (meso, kož, krzna, sir, vosak, med, vuna slabije kvalitete i grube tkanine), uglavnom namijenjene daljem izvozu na talijansku obalu. S druge strane, tržište u zaleđu dalmatinskih gradova tražilo je prvenstveno prehrambene artikle kojih na istočnojadranskoj obali nije bilo dovoljno za izvoz većih razmjera (vino i ulje), a potom

⁶ Za objašnjenje termina »komercijalna revolucija« vidi R. S. Lopez-I. W. Raymond, *Medieval trade in the mediterranean world*, New York 1955. Dobru bibliografiju radova o gospodarskoj povijesti jugoslavenskog prostora predstavlja *Bibliographia historico-oconomica Iugoslaviae*, Zagreb 1978, a enciklopedijski prikaz gospodarskih prilika u istočnoj polovici današnjih jugoslavenskih zemalja daje S. Čirković, *Die ostlichen Teile Jugoslawiens 1350—1650*, Handbuch der europäischen Wirtschafts- und Sozialgeschichte, Band 3/1986. Recentniju historiografsku produkciju čitave jedne škole, nastale na temeljima radova K. Jirčeka, uspjelo je zaokružila D. Kovačević-Kojić, *Privredni razvoj srednjovjekovne bosanske države, Prilozi za istoriju Bosne i Hercegovine I, Društvo i privreda srednjovjekovne bosanske države*, Sarajevo 1987, koja uz tekst daje i iscrpne bibliografske upute.

i kvalitetnije tkanine i nešto luksuznih roba, što se sve uvozilo najvećim dijelom upravo s talijanske obale.

Činjenice, pak, na koje sam već upozorio, naime posrednička uloga dalmatinskoga grada i nedostatak bilo kakve dokumentacije u samoj Bosni, u velikoj mjeri otežavaju preciznije tokova te razmjene. Sačuvani izvori uglavnom osvjetljavaju posredničku djelatnost dalmatinskih trgovaca, te stoga često ostaje nejasno što se i koliko moglo prodati odnosno kupiti na bosanskom tržištu, a zatim i kako se ta roba dopremala, odnosno otpremala na susjednu obalu. Sve to najlakše je objasniti na konkretnom primjeru, koji će prikazati dubrovačkog trgovca u trenutku kada je njegova uobičajena poslovna aktivnost nasilno prekinuta i kada je, upravo zahvaljujući nasilnosti tog prekida, zabilježena gotovo fotografskom preciznošću i mnogo jasnije no što je bilježi poslovni notarijat.

Odabrani primjer vodi nas u 1335, kada su omiški gusari opljačkali jednu dubrovačku barku, koja je, natovarena robom trojice trgovaca, plovila iz Drijeva za Dubrovnik. U žalbi koju su podnijeli mletačkom knezu Dubrovnika, trgovci su iscrpno popisali sve stvari koje su im tom prigodom oduzete. No, onaj dio popisa koji se odnosi na trgovačku robu djeluje u dobroj mjeri zbunjujuće, budući da se tu mogu naći i one robe koje su se iz Bosne izvozile, zajedno s artiklima koji su se uvozili. Sistematiziran, pak, shodno onomu što je u historiografiji utvrđeno, taj brodski tovar trojice trgovaca izgleda ovako:

- A — 672 libre sira i još 106 komada nepoznate težine; 230 libara voska; 130 libara vune; 972 različita komada koža; 6 sklavina (grubih vunениh ogrtača), od kojih je jedna bila puna vune i lana; 2 bale i 13 lakata plavog i bijelog sukna; 4 unče i 3,5 libara srebra, itd.
- B — 1 bala i 30 lakata batista purpurne boje; 2 bale fustanja; 27 lakata svile; 2 libre svile iz Apulije; 1 pokrivač od batista i 1 veo protkan zlatom.
- C — 82 pojasa, od kojih je za 6 izrijekom navedeno da su iz Drača; 12 kapa; ukupno 2 bale i 11 lakata različita prediva; željezna kaciga puna sitnije željezarije; 6 mačeva; 3 bakarna prstena te manje količine žita, vina i ostale sitnije robe.⁷

Ono bitno što ovaj popis otkriva jeste priroda cirkulacije roba na jadranskom prostoru XIV st. Bez obzira na to da li je talijanski tekstil (robe iz skupine B) bio kupljen u Drijevim, ili je odatle vožen u Dubrovnik kao višak koji se nije mogao prodati, odnosno da li su artikli iz skupine C potjecali iz nekog od centara na istočnojadranskoj obali (pojasevi iz Drača), ili su, pak, bili proizvod obrtnika u zaleđu, ostaje da se naglasi kako promet nije bio jednosmjernan i pravolinijski. Slika trgovačkih tokova, dakle, mnogo je složenija i bogatija od onoga što se može rekonstruirati kroz kupoprodajne ugovore fiksirane u sačuvanim poslovnim spisima.

⁷ Historijski arhiv Dubrovnik, *Diversa Cancellariae* 11, fol. 27vo—28vo, 7. 6. 1335.

Udio koji su u ovim poslovnim tokovima imali žitelji onih krajeva koji su već bili, ili će tek doći pod vlast Malatesta, vrlo je teško precizirati. Valja samo naglasiti da se u svakom od pobrojanih gradova moglo naći stanovnika Riminija, Pesara, Fana, Cesene i drugih mjesta u unutrašnjosti kneževine Malatesta, koji su tu boravili duže ili kraće vrijeme. Način na koji su ih poslovi vezivali s Bosnom čini se da će najbolje ilustrirati primjer braće Ivana i Marka, sinova pok. magistra Ture iz Pesara, koji su neko vrijeme boravili u Splitu, Zadru i na Pagu. Za boravka u Splitu, Ivan je otpremio vino na drijevski trg, najvažniji trgovački emporij srednjovjekovne Bosne, dok je njegov brat u istom gradu kupovao radnu snagu, »serve«, dovedenu iz Bosne.⁸

Osim ovakvih kontakata, koji se zasigurno nisu ograničavali samo na prostu trgovačku razmjenu, protoku informacija pogodovalo je i to što su dalmatinski trgovci često posjećivali susjednu obalu. Svakako najbrojniji su bili Dubrovčani, za koje je, pod pobliže nepoznatim okolnostima, kod Galeatta Malateste 1374. intervenirao čak i ugarsko-hrvatski kralj Ludovik, tražeći da im se osigura bezbjednost na području Galcattove vlasti.⁹ Ne treba pri tomu, u okviru ovdje zadane teme, gubiti s vida da je upravo Dubrovnik bio najvažnija točka u mreži odnosa Bosne sa spoljnim svijetom, te da se u Dubrovniku, uz Split, ponajviše znalo o Bosni. Sa svoje strane Dubrovčani su, kako se čini, dobro poznavali prilike na tržištima susjedne obale, pa su, primjerice, znali kod sklapanja ugovora predvidjeti mogućnost da se po dolasku u Ankonu ispita da li se vino može, povoljnije no u tom mjestu, kupiti u Fanu ili Pesaru.¹⁰ Polazeći korak dalje od onog što otkriva jednostrana poslovna dokumentacija, nije teško ustvrditi da se razina informiranosti o prilikama na talijanskoj obali nije zaustavljala samo na stanju tržišta. Izvrstan primjer da je tomu doista tako pruža splitski kroničar prve polovice XIV st., Miha Madije, koji je dobar dio svoje kronike posvetio borbama gvelfa i gibelina u talijanskim gradovima s početka XIV st.¹¹ No, dalje od ove točke, naime dalmatinskog grada, nemoguće je dokumentirano pratiti put informacija u zaleđu i učinak koji su tamo imale. Realno je, dakako, pretpostaviti da je preko brojnih trgovaca, poslanika i svakakvih putnika, ponešto od informacija koje su kolale po gradovima na obali dospijevale i u Bosnu, ali, zbog već istaknutog problema s izvorima, nemoguće je reći ni što ni koliko.

⁸ Primjer za braću Ivana i Marka u V. Rismondo, Pomorski Split druge polovine XIV st. Notarske imbrevijature, Izdanje muzeja grada Splita 5/1954, 51, 5. 2. 1369, te Historijski arhiv Zadar, Splitski arhiv, sv. 7/1, fol. 22vo, 31. 1. 1369. O izvozu vina iz Riminija za Dalmaciju i Sklavoniju, odakle su se dovozile »altre merci«, vidi F. G. Battaglini, Memorie storiche di Rimini e de' suoi signori, Rimini 1976, 227.

⁹ Diplomatički Zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije, ur. T. Smičiklas, XV/1934, Zagreb, 87, 1. 12. 1374.

¹⁰ Diplomatički Zbornik, XVII/1981, 21, 26. 4. 1386.

¹¹ Kroniku Mihe Madije prvi je izdao I. Lucius, De regno Dalmatiae et Croatiae libri sex, Amstelodami 1666. Spis, čiji je puni naslov De gestis Romanorum imperatorum et summorum pontificum, kritički je izdao V. Brunelli u Programma dei i. r. ginnasio superiore 1877/78, Zara 1878.

Sredinom XIV st., s uspostavljanjem franjevačke vikarije u Bosni oko 1340, otvara se dotad najvažniji i izravni kanal s Italijom. U zemlji se počinju graditi samostani u koje dolaze redovnici iz svih krajeva katoličke Evrope, a da su u tom poslu upravo Talijani, bar u prvo vrijeme, imali jednu od glavnih uloga, jasan je indikator činjenica da se među prva tri vikara nalaze čak dva Talijana (Martin iz Astia i Franjo iz Firence). Djelovanje franjevaca ostat će nadalje jedan od najbitnijih elemenata kontinuiteta izravnih veza Bosne s Italijom, pri čemu za ovu prigodu valja naglasiti značenje što su ga za te veze imala hodočašća u Assisi, u kojima su izravno participirali i redovnici bosanske vikarije.¹² Domašaj franjevačkog utjecaja u distribuciji informacija moguće je procijeniti tek u skladu s dinamikom njihova uklapanja u strukturu bosanskog društva. Stoga je potrebno naglasiti da su se oni prvotno vezali uz vladarski i neke velikaše dvorove, te uz začetke gradskih naselja koja su se razvijala uz te dvorove, tako da se kao posve realno može pretpostaviti kako je, bar u tom relativno uskom krugu, razina obaviještenosti o prilikama i životu na drugoj jadranskoj obali bila prilično visoka.

Da upotpunim ovu sliku, valja ukazati i na, doduše još vrlo rijetke, bosanske trgovce koji su se u XIV st. otiskivali preko Jadrana. Njihovu je djelatnost gotovo nemoguće pratiti bez oslonca i na talijanske izvore, no, slučaj stanovitog »Bertini Duchi . . . mercatoris Bosne«, koji je 1327, uz svoje poslove, obavio u Bolonji i jednu novčanu transakciju za splitskog nadbiskupa,¹³ pokazuje da se i s njima mora računati. Da takva putovanja ipak nisu bila osobito učestala, jasan je pokazatelj činjenica da se u instrumentima koji registriraju dugove Bosanaca kod dalmatinskih trgovaca na veliko tek iznimno pojavljuje klauzula o mogućnosti utjerivanja tog duga primjerice u Ankoni.¹⁴ Pa ipak, ma kako rijetki bili ovakvi trgovci u sačuvanim dokumentima, i ma kako teško bilo pratiti njihovu djelatnost, po svemu se čini da su se upravo iz njihovih redova regrutirali propovjednici »heretičke« bosanske sekte, koji su u ovo doba održavali kontakte s pristašama dualističkih učenja u Italiji, i preko kojih se odlazilo na »školovaanje« u Bosnu. Cijeli mehanizam dosta precizno opisuje izjava stanovitog Jakova Becha iz mjesta Chieri u Lombardiji, data prigodom inkvizicijskog postupka.¹⁵ Među onima koji

¹² Još uvijek najiscrpniji rad o djelovanju franjevaca u srednjovjekovnoj Bosni predstavlja D. Mandić, *Franjevačka Bosna*, Rim 1964, gdje su sakupljeni i podaci o vikarima i prvim misionarima. Primjer za hodočašće u Assisi nalazi se u Historijski arhiv Zadar, Splitski arhiv, sv. 6/1, fol. 16, 10. 5. 1367.

¹³ Diplomatički Zbornik, IX/1911, 360, 24. 9. 1327.

¹⁴ Diplomatički Zbornik, X/1912, 410—11, 7. 9. 1338.

¹⁵ Zapisnik istrage nad Jakovom Bechom objavio je G. Amati, *Processus contra Valdenses in Lombardia superiori anno 1387*, Archivio Storico Italiano, S III (1865) t. II, P. I. Taj zapisnik opširno analizira M. Loos, *Les derniers cathares de l'occident et leurs relations avec l'église patarine de Bosnie*, Historijski zbornik XXIX—XXX/1976—77. »Standard work« za povijest bosanske »hereze« inače je F. Šanjek, *Bosansko-humski krstjani i katarsko-dualistički pokret u srednjem vijeku*, Zagreb 1975. Dakako, i nadalje relevantnim za brojna posebna pitanja ostaje opus J. Šidaka, sabran uglavnom u: *Studije o »Crkvi bosanskoj« i bogumilstvu*, Zagreb 1975, dok S. Ćirković, u: *Prilozi za istoriju Bosne i Hercegovine I*, Društvo i privreda srednjovjekovne bosanske države, ur. E. Redžić, Sarajevo 1987, prvi put posmatra »crkvu bosansku« kao društvenu instituciju.

su ga uputili na »školovanje« spominje on i »quemdam de Sclavonia«, da bi uz to izjavio kako je iz njegova mjesta u Bosnu išlo čak šestoro ljudi. Koliko je takva praksa doista raširena teško je reći, no, da su po shvatanju suvremenika upravo trgovci bili ti koji su širili »herezu« nije teško dokazati. Tako je talijanski dominikanac Anselmo iz Alessandrie, pišući oko 1270. »Tractatus de hereticis«, ustvrdio da je »hereza« iz Konstantinopola na istočnojadransku obalu došla s trgovcima, dok je njegov nešto stariji suvremenik, splitski kroničar Toma arciđakon, za prenošenje »hereze« u Bosnu okrivljavao dvojicu zadarskih zlatara i trgovaca, braću Aristodija i Mateja Zorobabele.¹⁶ I stoljeće kasnije, 1369, papa Urban V upozoravat će nadbiskupe splitskog i dubrovačkog kako bi trebali stati ukraj trgovini s »hereticima« iz Bosne, budući da ovi, obavljajući svoje poslove, usput rasipaju »kužno sjeme hereze«.¹⁷

Sve to ne bi bilo toliko interesantno da upravo ova strana društvenog života srednjovjekovne Bosne, postojanje, naime, zasebne »heretičke« sekte, nije bitno uvjetovala izgrađivanje stanovitog stereotipa o Bosni, zcmli »nevjernika« (infidelium). Stvaranje tog stereotipa u mnogomu je doprinijela i intenzivna trgovina bosanskim »servima«, čiji se društveni status i pravdao činjenicom da se radi o »hereticima«. Na vrhuncu upravo u XIV i na samom početku XV st., nakon čega je gotovo nestaje u takvu obliku,¹⁸ ta je trgovina bila razlogom relativno masovne pojave bosanskih »heretika« na Apeninskom poluotoku, pri čemu se o stvarnim posljedicama te pojave može raspravljati tek na temelju dobrog poznavanja talijanskog izvornog materijala.

I dok je tako o ovom posljednjem problemu teško raspravljati bez dobrog uvida u talijanske izvorc, opće okvire u kojima se stvarao stereotip »nevjernika« Bosanca mnogo je lakše ocrtati. Naime, relativno jake gospodarske veze, bar kad se gleda iz kuta istočnojadranske obale, sve do potkraj XIV st. još uvijek nisu na površinu izbacivale robe kojima će »diferencija specifi-ca« biti to što su rađene »ad usum Bosne« ili »modo bosinensi«. Uglavnom se još uvijek radilo o sirovinama čije porijeklo krajnjem kupcu nije mnogo značilo, pa se stoga Bosna u uzavreloj situaciji XIV st. na Apeninskom poluotoku isticala zapravo samo tom »heretičkom« dimenzijom. Uzimajući u obzir činjenicu da je u to doba Italija centar u kojem se križaju veze sa svim krajevima tada poznatog svijeta, nije ni čudo što je kakvo-takvo znanje o Bosni ostalo ograničeno na relativno uzak krug onih koji su s tom zemljom održavali izravne kontakte, dok je za pretežnu većinu, to jest za one koji su s njom tek sporadično dolazili u kontakt, upravo »heretičko« obilježje ostalo kao bitna odrednica kojom se Bosna lako mogla identificirati.

¹⁶ Šanjek, *Bosansko-humski krstjani*, 51 i d.

¹⁷ *Diplomatički Zbornik*, XIV/1916, 218—20, 13. 11. 1369.

¹⁸ Preglednu bibliografiju radova o trgovini »servima« daje N. Buda k, *Pregled literature i objavljenih izvora o problemu serva i famula u srednjovjekovnim društvima na istočnom Jadranu*, Radovi Instituta za hrvatsku povijest 17/1984. Isti je autor dao zaokružen pogled na taj problem u radu: *Trgovina radnom snagom na istočnom Jadranu — razvoj i značaj*, *Historijski zbornik XXXVII/1984*.

Kako je u praksi izgledalo opadanje razine obaviještenosti i ogoljavanje jezgra koje je tvorilo stereotipnu sliku Bosne, u ovisnosti o učestalosti i kvaliteti kontakta sa stvarnošću zapadnog Balkana, pokazat ću na tri primjera, koji se čine paradigmatičnim. Već spominjani Jakov Bech iz relativno udaljenog i zabačenog Chieria, spominje u svojoj izjavi »locus« Bosna, koji je pod jurisdikcijom bosanskog bana, koji je s druge strane podložan »regi Rassene«, što manje-više odgovara suvremenoj situaciji.¹⁹ Takvo je relativno precizno poznavanje prilika u Bosni nedvojbeno posljedica izravnog kontakta, koji Bech i sam spominje, prisjećajući se da je među onima koji su ga uputili na »školovanje« bio i »quidam de Sclavonia«. Nešto mlađi i neusporodivo bolje obaviješten na općem planu od Jakova, padovanski kroničar Galeazzo Gatario ipak miješa hrvatsko-dalmatinskog bana s bosanskim,²⁰ dokazujući da, unatoč relativno čvrstim političkim vezama sa zaleđem istočnojadranske obale, nema baš jasnu predstavu o prilikama na tom prostoru. I na kraju, primjer koji nas ovdje najviše zanima i koji otkriva kako na Bosnu gleda rimineški kanonik i podsakupljač papinske desetine na cijeloj istočnojadranskoj obali, Michael de Sancto Arcangelo. Obavljajući svoju misiju podsakupljača, Michael je u septembru 1394. boravio u Splitu, pa je tamošnjem nadbiskupu oprostio dio dužnih podavanja, zbog posljedica koje je u splitskoj diocizi ostavio netom završeni sukob »propter diuisionem regni Ungarie«. K tomu je papinski činovnik uzeo u obzir i »derobationes et destructiones... quas ipse partes passe sunt maxime ab infidelibus Bosniensibus, qui eosdem inuaserunt et inuadunt«.²¹ Ostavljajući po strani pitanje da li su ovo riječi samog Michaela, ili je to rezultat sugestije SPLICANA, bitno je naglasiti kako je rimineški kanonik spremno okarakterizirao Bosance kao »nevjernike«, i to u okolnostima u kojima se bosanski kralj nastojao predstaviti upravo u suprotnom svjetlu, kao katolički vladar.

Naime, nakon što se 1377. proglasio kraljem Raške (Srbije) i ujedno samu Bosnu uzdigao do kraljevstva, Tvrtko I je iskoristio prve borbe s Turcima, zapravo veliki sukob na Kosovu (Srbija), gdje je poginuo i sultan Murat, da se na zapadu počne predstavljati kao »štit kršćanstva«.²² U sličnoj funkciji je stajao i pokušaj da se bosanski vladar, nakon osvajanja dalmatinskih gradova i dijela Hrvatske, predstavi kao legitimni nasljednik ugarsko-

¹⁹ Jakovljevo poznavanje političkih i topografskih prilika Bosne raspravljaju S. Čirković, *Istorija srednjovekovne bosanske države*, Beograd 1964, 363, bilj. 7, i M. Ančić, Gdje je bio podignut prvi franjevački samostan u srednjovjekovnoj Bosni, *Prilozi Instituta za istoriju* 21/1985, 110.

²⁰ L. A. Muratori, *Raccolta degli storici italiani*, Citta di Castelo M. DCCCXII², Galeazzo, Bartolomeo e Andrea Gatari, Cronaca Carrarese — vol. I, 76—7.

²¹ *Diplomatički Zbornik*, XVII/1981, 617—18, 8. 9. 1394.

²² Za ovakav Tvrtkov nastup nakon boja na Kosovu, o kojem, inače, postoji povelika literatura (R. Mihaljčić, Lazar Hrebeljanović — *Istorija — Kult — Predanje*, Beograd 1984), usporedi Tvrtkovo pismo trogirskoj općini (*Diplomatički Zbornik*, XVII/1981, 212—13, 1. 8. 1389.), i pismo što ga je firentinska općina poslala kao odgovor na »glasove« o pobjedi bosanskog kralja (V. Makusev, *Monumenta historica Slavorum meridionalium vicinorumque populorum e tabulariis et bibliothecis Italicis*, I, Varsavie MDCCCLXXIV, 528—29, 20. 20. 1389.)

-hrvatskog kralja Ludovika Velikog,²³ koji se inače može smatrati prototipom »katoličkog« vladara XIV st. Nastojanja, pak, prvog bosanskog kralja da igra aktivniju ulogu na suvremenoj evropskoj sceni nisu ostala nezapažena, bar ne u neposrednom susjedstvu, pa je tako Stjepan Frankopan, hrvatski velikaš, ubjeđivao svog zeta Franju Carrara, svrgnutog gospodara Padove, da će mu upravo Tvrtko pružiti pomoć protiv njegova neprijatelja, milanskog vojvode, i to stoga što je ovaj prodavao neko oružje Turcima u vrijeme sukoba na Kosovu.²⁴ No, za Tvrtkovih nasljednika malo će što od toga ostati aktualno, budući da će se sve više napora usmjeravati na održavanje pred sve snažnijim nasrtajima Turaka.

U XV st. će bosanski vladari u kontaktima sa susjednom jadranskom obalom tražiti prvenstveno potvrdu legitimiteta svoje vlasti i uporno vapiti za pomoć u sukobu s »nevjernicima« i »neprijateljima križa«. Upravo u tom svjetlu treba razumjeti i želju Tvrtka II, sina prvog bosanskog kralja, izraženu 1422, da Venecija posreduje »apud dominos de Malatestis, quod haberet in coniugem dominam de ipso domu«.²⁵ Na takvu ideju je, po svemu sudeći, došao sam kralj, odnosno netko iz njegove najbliže okoline, a onda je to, preko splitskog nadbiskupa priopćeno vlastima u Veneciji. Cijela je epizoda u okviru ovdje zadane teme važna utoliko što pruža rijetku mogućnost da se bar posredno utvrdi kako je na bosanskom dvoru postojala jasna i precizna slika stanja na talijanskoj obali Jadrana. Naime, bosanski se kralj, nakon preuzimanja prijestolja 1420, našao u situaciji koja je zahtijevala pažljivo balansiranje između kršćanskih snaga, Venecije, rimskog cara i ugarsko-hrvatskog kralja Sigismunda Luksemburškog i papinstva, na jednoj strani, i Turaka na drugoj.²⁶ Jedan od elemenata kojima se ravnoteža mogla održati, po kraljevu sudu, bilo je sklapanje »političkog« braka, što je onda zvanično formulirano tako da je on »jako želio imati ženu katolkinju«. Činjenica da je odabrao u takvoj situaciji »unam de Malatestis«, tražeći u tom poslu posredništvo Venecije, nedvojbeno ukazuje na to da je poznavao odnose na relaciji papinska kurija — Malateste — Venecija. Sinjorija je sa svoje strane povela pregovore o sklapanju tog braka, izgleda na obostrano zadovoljstvo, ali se nakon oktobra 1422. o tom poslu više nije govorilo.

²³ Takve se ambicije najjasnije iskazuju u privilegijima podijeljenim dalmatinskim gradovima. Usp. *Diplomatički Zbornik*, XVII/1981, 297—99, 11. 6. 1390. i 306—8, 22. 7. 1390.

²⁴ Muratori, o. c. 392—94.

²⁵ O zamisli bosanskog kralja i onomu što je Venecija poduzela na ostvarenju te zamisli vidi Š. Ljubić, *Listine o odnošajih Južnoga Slavenstva i mletačke republike*, VIII, Zagreb 1887, 177, 26. 5. 1422. i 196, 4. 10. 1422. Nešto ranije, 1412, izgleda da je bilo nekih izravnih kontakata Sigismunda Malateste i tadašnjeg bosanskog kralja, Ostoje, kako proizlazi iz činjenice da je neki poslanik rimeneškog gospodara bio opljačkan na ušću Neretve, i to od stanovitog bosanskog feudalca. No, kako je izvinjenje i objašnjenje dubrovačkih vlasti oko tog neprijatnog događaja suviše šturo, to se o ovom poslanstvu ništa više ne može ni reći. Za sve to vidi N. Jorga, *Notes et extraits pour servir a l'histoire des croisades au XV-e siecle*, II, Paris 1899, 133, 2. 1. 1412.

²⁶ P. Živković, *Tvrtko II Tvrtković*, Sarajevo 1981.

No, samo ponašanje bosanskih vladara nije moglo bitno promijeniti sliku Bosne, tim prije što su njihovi potezi u svakodnevnoj politici bili određeni pragmatičnim ciljevima trenutka, i ovisili o ravnoteži vrlo kompliciranog sustava interesa kako unutrašnjih tako i spoljnopoličkih faktora. U situaciji kada se bosanski kraljevi jako teško odlučuju na otvoreno suprotstavljanje »Velikom Turčinu«, bilo je nemoguće održati sliku Bosne kao predzida katoličkog svijeta. Sve što je od toga ostalo, u dobu u kojem su diplomatska kombinatorika i spletke u centrima moći feudalno isparcelirane Italije predstavljali temeljni oblik društvenog života, bila je čvrsta asocijativna veza Bosne i »Velikog Turčina«.

S druge strane, promjene dublje od onoga što se očitovalo na političkoj pozornici Balkana XV st., iznijet će na površinu nove elemente od kojih će se postupno graditi slika Bosne, bogatija i razuđenija od onoga što je u naslijeđe ostavilo XIV st. Prije svega valja upozoriti na činjenicu da na prijelomu XIV i XV st. zapadna polovica Balkana, ili preciznije Bosna i Srbija, postaju jedan od glavnih izvora evropskog srebra, dajući u prvoj polovici XV st., kako to pokazuju istraživanja S. Ćirkovića,²⁷ najmanje 1/5 ukupne evropske produkcije te plemenite kovine. Srebro se uglavnom izvozilo u Italiju, i to ponajviše preko Dubrovnika, ali ne treba zanemariti ni druge dalmatinske gradove, Zadar do 1409. ili Split, preko kojeg je tridesetih godina XV st. ta kovina dolazila u ruke firentinskih Medicia.²⁸

No, nije samo srebro, iako ono po ukupnoj važnosti nedvojbeno zauzima prvo mjesto, bilo artikl po kojem će se Bosna raspoznavati na suvremenim tržištima. Zahvaljujući jednoj od malobrojnih sačuvanih poslovnih knjiga iz XV st., onoj braće Caboga iz Dubrovnika, moguće je danas utvrditi kako je tridesetih godina XV st. vosak iz Bosne dospijevao na velike godišnje sajmove, u Pesaro, Rimini i Fano. Nakon što je vosak kupljen u zaleđu ili samome Dubrovniku, brodom je otpreman u spomenuta mjesta, gdje su ga očekivali faktori braće Caboga.²⁹ Dakako, i bez ove knjige jasno je da je augustovski sajam u Riminiu za Dubrovčane bio važan. Interes za njega može se pratiti od početka osamdesetih godina XIV st. kroz odluke općinskih vlasti Dubrovnika,³⁰ ali bez sustavnog i komplementarnog istraživanja arhivskih spisa i u Riminiu i u Dubrovniku teško je nešto preciznije reći o tomu što

²⁷ S. Ćirković, *The Production of Gold, Silver, and Copper in the Central Parts of the Balkans from the 13th to the 16th Century, Precious Metals in the Age of Expansion*, Stuttgart 1981. O udjelu bosanskih rudnika u toj produkciji usp. D. Kovačević-Kojić, *O rudarskoj proizvodnji u srednjovjekovnoj Bosni*, Godišnjak DI BiH XXXIV/1983.

²⁸ O zadarskoj trgovini srebrom, preko Drijeva i Kotora, postoje mnogi, još neobjelodanjeni, dokumenti u spisima gradskih bilježnika, što zahtijeva posebnu raspravu o tom predmetu. O bosanskom srebru, koje je preko Splita odlazilo braći Medici u Veneciju, Arhiv JAZU, Zagreb, II d 155/sveš. 1, fol. 12vo–13, 15. 2. 1435. i 1. 3. 1435.

²⁹ D. Kovačević-Kojić, *O izvozu voska iz srednjovjekovne Srbije i Bosne preko Dubrovnika*, Istorijski časopis XVIII/1971.

³⁰ M. Dinić, *Odluke veća dubrovačke republike I*, Beograd 1951, 149, 4. 7. 1381; 211, 18. 3. 1382, i d.

su Dubrovčani, osim voska, prodavali odnosno kupovali na sajmu. Čini se, ipak, da je van svake razumne dvojbe pretpostavka da su tim putem na talijansko tržište odlazili neki od brojnih proizvoda »modo bosinensi«, što su se po dalmatinskim gradovima sve češće mogli naći tijekom XV st. Spektar proizvoda što su se na taj način određivali bio je doista širok, od luksuznih srebrnih izrađevina³¹ do ovčijeg gunja kakav je koristila gradska sirotinja.³²

No, već spominjana poslovna knjiga braće Caboga važna je i stoga što, inseriranim pismima preko kojih su dubrovački veletrgovci saobraćali sa svojim faktorima,³³ dijelom Dubrovčanima a dijelom Talijanima, ukazuju, s jedne strane, na značenje što ga je u tom dobu imala privatna dokumentacija, najvećim dijelom nepovratno izgubljena, dok, s druge strane, ta ista pisma dokazuju redovito održavanje veza i stalan protok informacija. Pojava se, u svakom slučaju, ne ograničava samo na Dubrovnik, te se može pratiti i u drugim gradovima, posebice u Zadru, gdje su privatne isprave imale izvanredno veliku važnost u gospodarskom životu, pa ih je stoga u tom gradu najviše i sačuvano, u obliku prijepisa u sudbenim i notarskim spisima. Za primjer na kojem se vidi kako je funkcionirao taj način komunikacije mogu se uzeti privatna pisma, što su kao dokazni materijal predočena u jednom sporu pred zadarskom »curia maior civilium«.³⁴ Pisma je iz Zadra uputio tamošnji građanin i trgovac Ivan, sin Venturina iz Cesene, zadarskog habitatora, Nikoli, sinu ser Jakova iz Fana, koji se u doba slanja pisma kretao na relaciji Rimini — Venecija, a pisana su u najsrdačnijem tonu, dakako u vrijeme kada spor između ova dva trgovca još nije bio ni na vidiku. U prvom pismu, iz februara 1397, Ivan čak blagonaklono prekorijeva svog prijatelja u Riminiu što mu se nije javio nakon nedavna odlaska iz Zadra, a potom ga izvješćuje o svojim obiteljskim prilikama, svadi oca s drugim sinom, o stanju obiteljskih poslova razgranatih od Splita do Zadra itd. U druga dva pisma, iz 1398, riječ je sada već samo o sporu što se razbuktao između Ivana i njegova oca Venturina i o tomu kako se Nikola, kao izabrani sudac arbitar treba ponašati u vezi s presudom iz tog spora, koju je Venturin navodno krivotvorio.

Dakako, trebalo bi raspolagati s neusporedivo više materijala da bi se ustvrdilo na koji je način, iz mase informacija što su mu stajale na raspolaganju dalmatinski trgovac XIV i XV st. birao ono što je smatrao da bi moglo zanimati njegova poslovnog partnera ili faktora na drugoj jadranskoj obali. Čini se, ipak, da s izvorima koji nam danas stoje na raspolaganju, napor usmjeren u ovom pravcu ne bi dao nikakva rezultata, budući da raspo-

³¹ M. Šunjić, Nekoliko podataka o srednjovjekovnim bosanskim izrađevinama od srebra, Radovi Filozofskog Fakulteta u Sarajevu I/1963; V. Han, La culture matérielle des Balkans au Moyen age, Balcanica III/1972.

³² Han, o. c. 160, donosi podatke upravo o bosanskim gunjevima. »Vellum bosnensem« spominje se kao dio skromne ostavštine »Velacii pauperis de Sibirico« (Historijski arhiv Zadar, Šibenski arhiv, sv. 3/III-g, fol. 86, 15. 2. 1436).

³³ Kovačević-Kojić, o. c. 151—2.

³⁴ Historijski arhiv Zadar, Spisi zadarskih bilježnika, Curia maior civilium Jadrensis, kutija 2, fascicolo 9, fol. 12vo—15vo.

lažemo s jako malo sačuvanih privatnih pisama. Tako se ovaj oblik prenošenja poruka, bar što se tiče mogućnosti detaljnije historijske analize, gotovo izjednačuje sa, zauvijek izgubljenim, strujama usmenog komuniciranja, daleko važnijim no što se to iz kuta današnje civilizacije, koja počiva na pisanoj riječi, može i pretpostaviti. Tek ponegdje, u sudbenim spisima tog doba, u kojima se život zrcali mnogo plastičnije no u suvremenim diplomatskim i poslovnim aktima, izbija na površinu taj zauvijek izgubljeni, ali u svom vremenu preovlađujući oblik izmjene poruka. Pri tomu se, ipak, dade naslutiti da su čvorišne točke tog sustava komuniciranja predstavljala mjesta masovnog okupljanja, kao što su sajmovi, krčme, svratišta i sl. O čemu se na takvim mjestima raspravljalo može se tek pretpostavljati, a da se takve rasprave nisu ograničavale samo na lokalne prilike, odnosno da se u takvim prigodama baratalo informacijama prikupljenim na širokom prostoru, pokazuje slučaj dvojice Dubrovčana koji su 1416. pisali svojoj vladi kako je u njihovoj nazočnosti, u jednoj senjskoj krčmi, neki Katalonac tvrdio da bi mu, sa samo dvije galije, uspjelo osvojiti Dubrovnik u ime Venecije, i to zahvaljujući unutarnjim prilikama u gradu.³⁵

I dok tako sadržaj onoga što se usmenim putem prenosilo iz zaleđa u gradove na istočnoj obali, a odatle na zapadnu obalu Jadrana i dalje, ostaje nepoznat, nedvojbeno je činjenica da je u XV st. takav oblik širenja informacija dobio snažan poticaj krupnim migracijskim gibanjima. Naime, stalni rast prometa sirovinama i robama koje su bile karakteristični znak zaleđa istočnojadranske obale, pa i Bosne, još u XIV st., razvoj rudarstva i privredna diversifikacija, vodili su porastu novčane mase, što je prvobitno poticalo ekspanziju lokalnih tržišta, ali je s vremenom počelo izazivati i različite poremećaje, s krajnjim rezultatom u strukturalnim transformacijama cijelog društva. Dodaju li se tomu česti pljačkaški pohodi Turaka, postaje jasno kako su pokrenuti migracijski procesi, koji će, vodeći stanovništvo iz zaleđa prema obali i preko mora, dovesti do toga da se u pojedinim oblastima na zapadnoj obali Jadrana udio slavenskog elementa u ukupnom broju stanovnika popne i do cijelih 15%.³⁶ Bosansko je stanovništvo u toj slavenskoj masi svakako bilo znatno zastupljeno,³⁷ no ono se na susjednoj obali raspoređivalo, uglavnom, simetrično svom ranijem prebivalištu. To, pak, ne znači da u kneževini Malatesta nije bilo Bosanaca, no, njihov je broj tu ipak bio srazmjerno mali, kako se to dade vidjeti iz činjenice da se među brojnim Slavenima, koji su službovali kod zvaničnih organa Malatesta u Fano, našlo svega njih dvojice iz Bosne.³⁸

Koliko su, pak, ovi migranti u novoj sredini doprinosili širenju znanja o krajevima iz kojih su došli, mjerodavno se može suditi isključivo na temelju pažljivih istraživanja u talijanskim arhivima. Za ovu prigodu, me-

³⁵ Historijski arhiv Dubrovnik, *Lamenta de foris* 2, fol. 8 b, 19. 10. 1416.

³⁶ F. Gestrin, *Le relazioni*, 99.

³⁷ Usp. zbornik *Italia felix*, ur. S. Anselmi, *Proposte e ricerche* 3, posvećen problemima slavenskih migracija na zapadnojadransku obalu.

³⁸ F. Gestrin, *Slavi negli organi amministrativi dei Malatesta a Fano nella prima metà del secolo XV*, *Studia Picena* 36/1968.

đutim, bitno je naglasiti da je sve ovo, o čemu je bilo govora, uvjetovalo tijesno povezivanje dviju jadranskih obala gustom mrežom veza, u mjeri koju je teško iskazati u jednom kratkom saopćenju. Stoga ću u pomoć pozvati jedan dužnički ugovor, sklopljen u Dubrovniku 1429, ili još točnije klauzulu tog ugovora u kojoj se nabrajaju mjesta u kojima se od dužnika sudbenim putem mogao utjerati novac, što će, čini se, na najbolji način predstaviti jedinstvo jadranskog prostora. Dužnik je, inače, potjecao iz Splita, ali je u vrijeme sklapanja ugovora bio »*habitator civitatis Barulli*«, a predviđeno je da ga se može »*realiter et personaliter cogi et conveniri . . . Ragusii, Catari, Spaleti, Tragurii, Narenti, Jadre, Sebenici, Segnic, Antibari, Dulcinii, Allesi, Scutari, Baruli, Trani, Manfredonie, Anchone, Fermi, Pensauri, Arimini, Venetiis, Ferrarie, Padue, et in omnibus aliis locis et partibus Dalmatie, Croacie, Albanie, Zente, Sclavonie, Bosine, regni Sicilie, marchie Anconitane, Romandiolo*«. ³⁹

U takvoj situaciji kakva se na Jadranu ocrtava za XV st., protok je informacija zasigurno daleko nadilazio ono što bi se, na temelju oskudne poznate dokumentacije koja o tomu govori, moglo zaključiti. Time se, zapravo, vraćam na početak svog izlaganja, i to samo stoga da bih otklonio eventualnu sumnju u mogućnost da je kondotijer Broglio da Lavallo i prije dolaska u Dubrovnik znao ono što je kao *fundus općeg znanja* o Bosni na početku rekonstruirano. Čini se, štoviše, da je, u svjetlu svega što je rečeno, moguće poći korak dalje, i ustvrditi da je ono što je nazvano Brogliovim općim znanjem o Bosni predstavljalo osnovne elemente globalne slike te zemlje u gradskoj sredini i na dvoru Malatesta.

³⁹ I. Voje, Kreditna trgovina u srednjovjekovnom Dubrovniku, Sarajevo 1976, 166.

Zusammenfassung

DIE VERBINDUNGEN VON MALATESTA MIT BOSNIEN VORAUSSETZUNGEN ZUR SCHAFFUNG VON STEREOTYPEN

Ausgehend von der Art und Weise, wie die Vorstellung von Bosnien seitens eines bestimmten Kondottiere aus Rimini, der eine gewisse Zeit im Dienst der Gemeinde von Dubrovnik Kriege geführt hat, interpretiert wird, versucht der Verfasser die Bedingungen zu studieren, unter denen im Laufe des 14. und 15. Jhs. zeitlich parallel einerseits die Vorstellung von Bosnien an der Westküste der Adria und andererseits das Bild von Italien in der bosnischen Gesellschaft entstanden sind. Aufgrund der einschlägigen Literatur und auch der veröffentlichten sowie der nichtveröffentlichten, überwiegend in dalmatinischen Städten entstandenen Quellen verfolgt der Verfasser in erster Linie die Entwicklung des einheitlichen adriatischen Raums, um danach den Stellenwert Bosniens in einem so verstandenen System von Verbindungen zu definieren. Dieses durch die Gesamtheit der gesellschaftlichen und wirtschaftlichen Bewegungen bestimmte System von Verbindungen im 14. Jh. beschränkt die Vorstellung von Bosnien auf ein stereotypes Bild eines »häretischen Landes«, bzw. der Quelle von »sklavenähnlichen« Arbeitskräften sowie von Rohstoffen, überwiegend tierischen Ursprungs.

Gegen Ende des 14. und im 15. Jh. ändert sich dank des veränderten gesellschaftlichen und politischen Rahmens der Entwicklung sowie des Wachstums nichtagrarischer Siedlungen und der Formen des Wirtschaftens auch das Bild von Bosnien. Das Heranrücken der Türken bis an die Grenzen der westlichen Welt zieht auch Bosnien, jetzt schon ein Königreich, in die Welt der politischen Intrigen hinein, während die Entwicklung des Bergbaus und die Diversifizierung der wirtschaftlichen Tätigkeiten Produkte mit dem Etikett »modo bosinensi« hervorbringt, was auf dem fest miteinander verbundenen adriatischen Raum nicht unbemerkt bleiben konnte. Unter Hinweis auf den Mangel an geschriebenen Dokumenten betont der Verfasser die Bedeutung der mündlichen Kommunikation und der Verbreitung von Informationen auf diesem Wege, wobei er das mit den Migrationsbewegungen im 15. Jh. von der östlichen zur westlichen Adriaküste in Verbindung bringt. In der Schlußfolgerung betont der Verfasser, daß im 15. Jh. die Vorstellung von Bosnien gerade von den genannten Elementen bestimmt wird, die auch in dem Text nachzulesen sind, die der eingangs genannte Kondottiere aus Rimini hinterlassen hat.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS, Zagreb
Ivan KAMPUŠ, Zagreb
Tomislav RAUKAR, Zagreb
Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Ivan KAMPUŠ

LEKTOR I KOREKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Savez povijesnih društava Hrvatske
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Narudžbe šaljite na adresu:

Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb, Krčka 1

Cijena ovog broja iznosi 50 d

Izdavanje časopisa sufinancira

Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH